

CAADERNOS DE ESTUDOS XERAISS

Nº 2 - 26 setembro 2014

Os lugares fá-ditos dos
brancos Picallo figura na
tua memória nos meus
sentimentos. Eduardo

Texto de Luis Pérez Rodríguez

A. C. IRMÁNS
SUÁREZ
PICALLO

COMENTARIO SOBRE A IMAXE DA PORTADA:

Eduardo Blanco-Amor pasou un verán na casa da familia Suárez Picallo, en Veloi (Sada), convidado polo seu amigo Ramón, recuperándose animicamente tras o falecemento da súa nai. Como agradecemento, asinoulles o retrato que encabeza este segundo número dos *Cadernos de Estudos Xerais*.

Transcripción do autógrafo: “Ao fogar fidalgo dos Suárez Picallo que irá pra [sic] sempre no meu corazón. Eduardo. Agosto - 33. - Beloy”

Maquetación: Vanesa Santiago Vázquez

Edita e imprime: Asociación Cultural Irmáns Suárez Picallo
comisionsuarezpicallo@gmail.com
<http://www.blogoteca.com/acsuarezpicallo>
Sada - 26 de setembro, 2014

Directiva 2014 - presidente: Francisco A. Pita Fernández / vicepresidenta: Marisa Naveiro López / secretaria: Vanesa Santiago Vázquez / vicesecretaria: Rexina Basadre Orozco / tesoureiro: Esteban Rodríguez Liste / vogais: Xosé Val Díaz, Xesús Castro Vidal, Amable Carballeira Caño, Xaime Rodríguez Rodríguez, David García Pauwels, Carme Gratacós Ríus, Laura I. Pita Campos

Imaxe da portada cedida por Ramón Tenreiro Suárez
Imaxes do interior cedidas por Lois Pérez Leira a non ser que se indique o contrario

De Galicia a Chiloé: Chile a la vista de E. Blanco-Amor

Luis Pérez Rodríguez

Ramón Suárez Picallo, desde o seu exilio chileno, chamaba ao capitán Blanco-Amor para tripular de novo a vella dorna Galicia, pedíndolle que lle reservara unha quenda na súa sexta garda¹. Hoxe, ao evocar nestas breves páxinas a memoria daqueles anos, poñendo proa cara a Chiloé, queremos render un pequeno tributo de agradecemento á acollida que o pobo chileno deu aos galegos exiliados.

O capítulo que ***Chile a la vista*** destina a Chiloé está dedicado ao seu amigo e escritor Ricardo A. Latcham². O seu primeiro encontro con Quellón, despois dunha dificultosa travesía nun cargueiro, semellalle que está en Ortigueira de Galicia. Este libro, que recolle os artigos que Blanco-Amor foi escribindo para o xornal *La Hora*, defineo o autor como un conxunto de *impromptus* de trazo paisaxístico e achegamento humano. Como a un rapsodo, sorpréndeo unha terra onde todo florece como en Galicia: o tronco, o rastollo, o musgo. As súas xentes, mesmo o seu atraso económico, recórdanlle á súa Terra. O chilote, de condicióninxenusa e fino trato, co seu falar de variedades de español antigo, invítao a penetrar na xeografía humana da súa alma. A cidade do Castro, que fundara o galego Gamboa, e que o transporta aos castros celtas galegos. Ancud, que se deita desde o peirao, preséntaselle coma un pobo normando ou galego. Se algún día puidera contar con esos meses que un escritor soña para escribir un libro, volvería a esta illa encantada, en procura de paz e harmonía.

Pero a través do espello enfeitizado de Chiloé, pasemos ao interior de ***Chile a la vista*** para recobrar no río da memoria algúns retallos das vidas de galegos e chilenos que conviviron e formaron unha nova irmandade.

O primeiro de todos é o seu grande amigo Ramón Suárez Picallo, que escribe no diario radical *La Hora* e a quen lle dedica un dos seus *impromptus* no libro³. Aquí está un dos textos más fermosos que describen unha relación amigable,

---

¹ Calima do Oeste: Presente, meu capitán. Artigo que Suárez Picallo envía para “Galicia” e para Blanco-Amor, desde a soildade do seu exilio.

² É un dos primeiros escritores en eloxiar *La Catedral y el niño*, na súa crónica literaria de La Nación de Santiago de Chile. Enfrontado por veces co outro crítico de sona chileno e tamén amigo de Blanco-Amor, Hernán D. Arrieta-Alone, o escritor auriense mediáría nalgúnha ocasión para se reconciliaren.

³ En carta a Blanco-Amor, de data 20.03.1943, dille que ten unha sección fixa en *La Hora*, na que comenta libremente os asuntos que a el lle interesan, con preferencia sobre España e Galicia.

pero tamén a pedra de toque que explica este longo encontro. Sen verse durante anos, estreitáronse nunha longa aperta e choraron os dous polas patrias amputadas, pero tamén polo porvir. De personalidade distinta, pero nunca discrepante, Eduardo debuxa a Ramón coma a un bohemio ou François Villon en prosa. Lembra como noutros tempos tentaron poñer respecto nos eidos minifundistas dos seus compatriotas en Bos Aires, fundando periódicos e revistas. O sindicalista pon ao poeta no camiño da redención do obreiro e este atrae a aquel ao campo da arte e da Terra.

Outro dos galegos exiliados, compañeiro xornalista tamén en *La Hora* de Ramón Suárez Picallo, é Antonio Celso Garrido. Do seu bispado e provincia, pois nacera na Merca –Ourense-, exerce tamén de embaixador dos proxectos xornalísticos e culturais que se lle ofrecen a Blanco-Amor no Chile dos primeiros anos 50. El mesmo ten a satisfacción de asistir á entrega da condecoración Bernardo O'Higgins, con outros correligionarios republicanos españois, e escoitar con fonda emoción da boca de Blanco-Amor enviar un saúdo á Patria encadeada polo franquismo.

As repercusións que tivo ***Chile a la vista*** no propio país estenderonse a outros países de Hispanoamérica e foron notorias⁴. O poeta de Gomesende e parente de Blanco-Amor, Xavier Bóveda, coméntalle do libro, en carta de data 02.08.1951:

“...me parece muy bueno y con algunas páginas extraordinarias; por supuesto, todavía no tuve tiempo de leerlo del todo, pero eché a volar sobre los capítulos que suponía iban a interesarme más y te confieso que en ningún momento me sentí defraudado. El primero de Punta Arenas, con su epopeya de nubes y de tierras, las unas fantasmagóricas y todas enloquecidas de inmensidad, lo tengo realmente por admirable y en cuanto a Chiloé me prometo releerlo. También me gustaron los de Íñigue y me reservo, para tiempo de mayor vagar, todos los desiertos que describes y enumeras, en fin, resumiendo, allí donde hay autenticidad en las cosas y los seres te encuentro no sólo inspirado sino veraz. Me haces ver y sentir y convueves al vagabundo que llevo dentro...”

Rodolfo Prada, Presidente da Irmandade Galega, sede do galeguismo en Bos Aires, amosa a súa fonda satisfacción pola distinción que o Goberno chileno lle concedeu coa Condecoración Bernardo O'Higgins.

---

⁴ O mesmo Presidente da Arxentina, Juan D. Perón, acusa recibo do seu libro e do seu puño e letra maniféstalle que lle destina un sitio especial na súa biblioteca. Sen dúbida, o envío do libro ao Presidente sería unha indicación da familia dos Braun-Menéndez, emparentada tamén con Presidente de Chile.

Pero é en Chile onde Blanco-Amor trunfa e se proxecta como escritor en América. A consagración chega con *Chile a la vista*. O Ministro de Educación Sr. Leighton condecorao, en recoñecemento ao seu labor de divulgador dos valores do pobo chileno, coa Orde ao Mérito Bernardo O'Higgins no alto grao de Comendador. Momentos para o éxito: agasallos e homenaxes na sede chilena de Escritores, O Pen Club, Centro Republicano Español. Conferencias, Cursos de Oratoria na Academia de Guerra Naval de Valparaíso, Universidades, Instituto Nacional *Academia de Letras Castellanas*.

Entrevistas e recensións de *Chile a la vista* saen en numerosos medios. *Últimas Noticias* de Santiago de Chile, na pluma de Federico Disraelí, Julio Muller, Luís Merino Reyes ou Adolfo Garcés Guzmán suliñan os fundamentos literarios e humanos do éxito de público do escritor auriense⁵. Este último crítico comenta as súas clases nos Cursos de Verán e entrevista tamén ao autor do libro en *El Mercurio* da mesma cidade, o 15.07.1951: “*Eduardo Blanco-Amor como crítico de su libro*”.

Imaxe: R. Suárez Picallo, L. Fremlík e E. Blanco-Amor. (Chile, 1948).

⁵ Adolfo Garcés Guzmán, un dos mellores coñecedores da traxectoria de Blanco-Amor en Chile, rendería a derradeira homenaxe ao escritor ao rememorar a súa figura na nota necrolóxica, de data 11.12.1979, en *Las Últimas Noticias*. Á vez que lamentaba que a nova da súa morte que cegaba desde Vigo omitira a obra *Chile a la vista*, definía certeiramente a súa arte: unha linguaxe exacta, produto de anos de estudo e lectura e unha arte innata do dicir.

Mario Osses en *Atenea*, revista oficial da universidade chilena de Concepción, comentaba amplamente o libro, mentres que Eleazar Huerta noutra recensión sinalaba como algo persoal do seu estilo o ritmo, ese equilibrio entre axilidade mental e morosidade sentimental⁶.

A correspondencia cos escritores chilenos da época ilustra estes momentos de triunfo do escritor auriense⁷. Joaquín Edwards Bello, escribelle:

- “...Es Vd. una excepción entre los españoles ilustres, por lo general impermeables para lo criollo...Ortega no salía de si mismo. Pérez de Ayala no dejó una sola observación valedera. Camba se ha jactado de no ver nada...y es el único que vio algo. Por lo mismo, no sabe Vd. cuánto pueden interesarnos sus admirables admiraciones, una de ellas el orientalismo chileno. Solamente los ingleses y los alemanes vieron algo hondo: Hudson, Cunningham, Graham Darwin, Keyserling. Sus crónicas llaman la atención del mundo culto. En mi diario, todos las leemos...”⁸.

Jaime Eyzaguirre comenta:

“...Su admirable libro me tomó la voluntad desde el primer momento con exigencia alegre y calada emoción. Hay en él una agilidad del espíritu y una agudeza de ingenio que sólo saben tener los rectores de nuestro bello idioma. Hasta el origen periodístico de sus páginas les da rostro liviano, las hace ricas en espontaneidad y las aleja de la lucubración recalentada y de toda preconcebida intención aduladora...”⁹.

Valdo Palma, en carta de data 24.01.1950, despois de recoñecer o mérito de Blanco-Amor por saber achegarse a Chile e comprendelo, dálle a mala nova da enfermidade do amigo de ambos:

“...Tengo que darte una noticia triste: hoy, 24 de enero de 1950, fui llamado por tu colega, el más eminente de los escritores de Chile y tu grande y gran amigo, Augusto D'Halmar. Lo encontré en su lecho de moribundo; no tiene remedio. Un cáncer tremendo terminará con él en pocos días más”...

---

⁶ Datos que debo á xenerosidade de Carlos Laíño, quen posúe a Biblioteca particular máis completa de quen foi o seu amigo, Blanco-Amor.

⁷ Biblioteca de E. Blanco-Amor da Deputación provincial de Ourense.

⁸ Santiago de Chile, novembro de 1948, co membrete do periódico La Nación.

⁹ Santiago de Chile, 17 de xullo de 1951.

De esq. a dta.:
Ramón Suárez
Picallo, Eduardo
Blanco-Amor e
Celso Garrido
en Chile

Para coñecer as interioridades da crítica literaria chilena e os seus críticos, autores que Blanco-Amor trataba, espigamos esta carta súa a Ricardo A. Latcham¹⁰:

Querido y admirado Latcham:

Dos líneas solamente para felicitarle por su magnífico artículo “Los choroyes literarios”, página de humor admirable, de una limpia justicia y de un conocimiento de los pleitos literarios verdaderamente magistral. No conozco a los antihéroes de su homilia, pero sí la obra de Pedro Pablo, su dignidad enteriza y su implacable señorío de la primera a la última letra. Este pleito de aves de altura y de gorriones sublevados es común a casi todo lo descubierto de América. La tunda de Vd. tiene, pues, el valor de esperanto intelectual y puede leerse en muchas latitudes.

Y otras dos líneas para felicitarle también por su magnífica crítica a la “Sombra inquieta” de Alone. Excelente planteamiento judicial, fino y hondo cateo de un libro que las circunstancias hacen tan difícil de tratar y emplazar. Me ha gustado superlativamente y así se lo dije a Hernán Díaz. ¡Venturoso país y venturosos sus escritores que cuentan con su crítica, fervorosa y responsable!

¿Por qué no aprovechan Vds. esta ocasión —perdone que me meta en camisa de once varas— para acortar distancias y reempalmar un viejo conocimiento y una radical estimación recíproca, en una serena atmósfera de espíritu?. La polémica literaria en nuestro tiempo no aprovecha más que la digestión del buen burgués (también del buen burgués literario) que ve los toros desde la barrera y a la “mala leche” de los vargas-viliosos que sienten acariciada su impotencia y su crueldad cobarde viendo cómo dos hombres de talento y de insobornable honradez se sacan chispas... En la Argentina hace ya mucho tiempo que no le damos esos gustos a los idiotas.

¹⁰ Santiago de Chile, 25 de maio de 1949.

Ademáis de Chile, Blanco-Amor coñece moi ben Arxentina, onde tiña colaborado coa Federación de Sociedades Gallegas, Agrarias y Culturales xunto a Ramón Suárez Picallo. Na imaxe, reunión da comisión directiva. (anos 20).

Un gran abrazo de su amigo agradecido e invariable.

Blanco-Amor mantivo unha relación humana e afectiva moi estreita con Hernán Díaz Arrieta, *Alone*. Crítico literario de sona, trae ás páxinas da súa Crónica literaria de *El Mercurio* a obra do seu amigo. Segue paso a paso a súa actividade cultural no seu país, comentando ampla e eloquiosamente *Chile a la vista*. Blanco -Amor dedícallle o libro¹¹ e *Alone*, destinado sen dúbida a escribir o seu prólogo, deixou unha folla sen data mecanografiada para tal cometido que, como sabe o lector, non se incluíu no libro. Reproducímola textualmente:

(Como introducción a los artículos que llevan el título de “Chile a la vista” y van firmados por Blanco-Amor).

***

Allá por las postrimerías del siglo XVIII, aparece en Chile un benefactor público llamado “el extranjero que nos visita”. Son los primeros hombres que a un país nuevo, ignorante de si mismo y ansioso de conocerse, llegan trayendo un espejo en la mano. Desde entonces, los edificios se levanta, las vías se despejan y el progreso apresura su paso, acicateado por la irresistible frase:

-¡Qué dirán los extranjeros que nos visitan!

He aquí uno, reciente, presente.

¹¹ A Hernán Díaz Arrieta-“Alone”-, magnífico espíritu de escritor, gran corazón de amigo. Con el afecto y la gratitud de E.B.-A.

Ha recorrido el país de Sur a Norte. Le ha hecho un largo y rápido reportaje. Ha visto en los sitios habituales cosas insólitas y en los tipos conocidos ha descubierto rasgos sorprendentes. ¿Qué dice, cómo nos juzga? Observador cosmopolita, viajero múltiple e inquieto, poeta, psicoanalista, orador, novelista y algo brujo, Eduardo Blanco-Amor resulta imprevisible. Está henchido de secretos.

Mejor que explicarlo será leerlo y dejarse llevar a través de Chile por su prosa rica y sus giros pintorescos: si, a veces, la simpatía nos halaga en su espejo, también suelen sus imágenes librarnos de algún espejismo.

H. D. A¹²

A familia burguesa arxentina-chilena dos Braun-Menéndez ten unha especial incidencia en moitos aconteceres vitais de Blanco-Amor. O escritor de *Chile a la vista* saca no libro ao prócer cántabro Xosé Menéndez, fundador da dinastía e empresario emprendedor de finais do século XIX. Do retrato de Eduardo, sae unha imaxe en demasia favorecedora: enche a Patagonia de comercios e animais, organiza industrialmente a rexión. E só a envexa fará que a lenda popular o asete co libelo e a chantaxe. A verdade é que os defensores da cultura dos onas, orixinarios da Illa Grande de *Tierra del Fuego*, acúsano de ser un dos que determinaron a extinción física e cultural da súa raza. Enrique Campos Menéndez, neto e amigo de Blanco-Amor, quizais como débeda á memoria dos nativos desas terras, escribe *Solo el viento...*, tentando revivir en doce lendas a presenza e alma dun pobo xa desaparecido irremediablemente, habitantes dunha lendaria Karukinká, hoxe poboada por milleiros de ovellas, pero sen ningunha pegada dos onas: ¡só o vento!¹³.

Blanco-Amor tamén homenaxea en *Chile a la vista* á nai do seu amigo e filla do prócer asturiano, María Menéndez Behety de Campos, como fundadora dun xardín, escrito sobre a dura lámina do chan inhóspito da súa Punta Arenas natal. Muller miúda, solícita, o periódico *El Mercurio* reproduciría á súa morte coma homenaxe o artigo de Blanco-Amor.

E chegados aquí, nesta viaxe de lembranzas, remarcar a frutífera relación amigable entre Blanco-Amor e Enrique Menéndez Campos. Comeza a principios dos anos corenta na editorial *Emecé* e chega ata a morte do escritor aurien-

---

¹² Para coñecer a homosexualidade de ámbolos dous escritores son significativas as cartas que Alone dirixe a Blanco-Amor desde Madrid, que vista en 1950. Sexualidade explícita, con descubrimento das súas interioridades e comportamentos, deténdose con morosidade nos usos amorosos homosexuais.

¹³ *Solo el viento...* Empresa Editora Zig-Zag, S. A., Santiago de Chile, 1965.

se. Introdúceo na súa influente familia e desempeña un papel de profesor particular de varias xeracións, animando culturalmente veladas, actos e reunións que propiciaba este clan familiar, que exercía un certo mecenado cultural. Á súa vez, facilitaron a Blanco-Amor o acceso a outros ámbitos culturais (universidades, Centros, xornais) que explican o éxito do escritor en América. Pois ben, Enrique Campos Menéndez foi a persoa que coidou sempre esta promoción do escritor, ata o punto de subministrarlle el mesmo axuda económica en moitas ocasións de necesidade perentoria.

Estamos a comentar *Chile a la vista* e, nesta relación familiar, ten importancia o acontecemento, en agosto de 1948, do casamento de Alfonso Campos Menéndez, discípulo que fora tamén de Blanco-Amor, con Silvia González Markimann, filla do Presidente da República, o radical Gabriel González Videla. Lembremos que *La Hora* era o periódico do partido radical e foi o Ministro de Educación quen condecorou a Blanco-Amor.

Enrique Campos Menéndez, na súa longa correspondencia con Eduardo, ademais de ir recibindo os consellos e correccións de estilo que lle ía proporcionado este, cóntalle cada paso que vai dando na súa vida e negocios¹⁴, case todos relacionados coa industria do libro e das Artes: editoriais, papeleiras, compañías de cine, fotografía. A Blanco-Amor ofertáolle dirixir e participar en moitos proxectos das súas empresas, se fora vivir para Chile, circunstancia que nunca se deu e que proba que o noso escritor valoraba o diñeiro ata o punto de ter tan só o preciso para sobrevivir. Non fora facer as Américas, senón a vivir desde a cultura, empresa á que nunca renunciou.

Pero hai un esmorecemento epistolar nesta correspondencia, debido á enxurrada militar de Pinochet contra o réxime democrático de Salvador Allende. Aquelas premonicións de Campos Menéndez, definindo a Allende coma un marxista-leninista e a tumba da democracia, non puideron ser compartidas por Blanco-Amor. De aí o silencio, só recobrado en 1979, poucos meses antes de morrer o noso escritor, pero xa só queda afecto antigo¹⁵.

---

¹⁴ No discurso de entrada na Academia chilena da Lingua recoñece o seu maisterio, dedicándolle unha ducia de páxinas ao escritor da Auria.

¹⁵ A pesar de recoñecer que Enrique Campos Menéndez merece o noso respeto, por canto profesou unha grande amizade con Blanco-Amor, a historia terá que polo no seu lugar: cooperador e defensor do réxime do ditador Pinochet (Asesor cultural, Director de Arquivos e Museos, da Biblioteca Nacional e Embaixador do seu país en España). Debe quedar tamén meridianamente claro que Blanco-Amor tiña os seus amigos na outra ribeira: o réxime democrático de Salvador Allende.

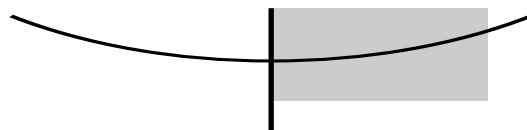

Chiloé: arquipélago chileno que Eduardo Blanco-Amor compara con Galicia polas súas paisaxes e as súas xentes.

Autora da imaxe: Melinka de Temuco, Chile. Licenza CC BY-SA 2.0

Coa publicación deste caderno,
a Asociación Cultural Irmáns Suárez Picallo
súmase á conmemoración do
35 ANIVERSARIO DO PASAMENTO DE
EDUARDO BLANCO-AMOR

CADERNOS DE ESTUDOS XERAIS

Xa publicados:

Nº 1 - «Xosé María Díaz Castro» · E. Mariño
Davila, V. Pérez Prieto, A. Blanco Torrado

Próxima publicación:

Nº 3 - «Impresións de E. Pardo Bazán sobre a
Primeira Guerra Mundial» · Manuel González
Prieto e Ricardo Axeitos Valiño

Neste número prestou a súa colaboración:

Luis Pérez Rodríguez (Pontedeva, 1945). É licenciado en Filoloxía galego-portuguesa e Dereito, e foi catedrático de Literatura Española de Ensino Medio ata a súa xubilación nun instituto de A Coruña. Na actualidade exerce a avogacía. É experto na literatura da emigración e do exilio en Arxentina e Uruguai e dentro dese amplio campo dedicouse a profundar na figura de Eduardo Blanco-Amor e o teatro galego en Arxentina. Foi guionista da serie Eduardo Blanco-Amor, o escritor da xente (Vídeo Voz TV, para TVG, 1993), e ten publicados numerosos artigos en diversas revistas, moitos deles arredor da literatura do autor ourensán, entre eles:

- "O periodismo de Eduardo Blanco-Amor. En: *Boletín Galego de Literatura*, nº 7, 1992.
- "Eduardo Blanco-Amor e o teatro popular". En: *Eduardo Blanco-Amor (1897-1979). Día das Letras Galegas 1993*. Xunta de Galicia, 1993.
- "As Américas de Blanco Amor". En: *Creatividad cultural en la Galicia exterior*. Xunta de Galicia, 1998.
- "A poesía de Blanco-Amor e Curros Enríquez". En: *Actas do I Congreso Internacional "Curros Enríquez e o seu tempo"*. Consello da Cultura Galega, 2004.

Ademais das publicacións relacionadas con Eduardo Blanco-Amor, cabe destacar *O Pórtico poético dos "Seis Poemas Galegos" de Federico García Lorca*, publicado en 1995 polo Consello da Cultura Galega, que en 2011 ía pola súa 3ª edición.

Edita

A. C. IRMÁNS
SUÁREZ
PICALLO

Colabora

